

EMRE SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE

ABOUT THE WORD EMRE

Hakan ÖZDEMİR*

ÖZ: Etimoloji çalışmaları bilindiği üzere Türkoloji sahasında oldukça önemli ve geniş bir yer işgal eder. Özü itibarıyla etimoloji, sözcüğün olası anlam veya anlamlarına bağlı kalarak varsa kavram alanına giren diğer sözcüklerden yardım alarak üzerindeki yapıları çözümlemek suretiyle sözcük üzerine olası görüşlerin ortaya konmasıyla meydana çıkan bir köken çalışmasıdır. Bu yönüyle etimoloji donuk bir bilgi üretme faaliyeti olarak bir çeşit zihin egzersizidir. Buna benzer egzersizlerin *emre* sözcüğü için de geçmişte çokça yapıldığı söylenebilir. Bu anlamda geçmişte söylenenler, üzerinde durduğumuz *emre* sözcüğünün kökeni hakkında bir fikir edinmek için yeterlidir denebilir. Öyle ki ilk bakışta *emre* sözcüğünün *hemrâh* sözcüğünün değişmiş şekli olabileceği büyük bir rahatlıkla ifade edilebilir.

Hem dervişliğin felsefesi sınırları aşmış Yunus Emre'nin hayat tarzı hem tasavvufta yol kavramını içinde barındıran *süluk* kavramı hem de sözcüğün ses değişimlerinin yeni şekle köprü kurmamızı olası kılması bu kanaatimizin oluşmasında önemli paya sahiptir. Tüm bu güçlü verilere rağmen gölgede kalmış olduğunu düşündüğümüz *emre* < *amrak* ilişkisi yeniden üzerinde durmayı hak eden bir görüntü arz eder. Daha önce ileri sürülmüş fikirlerin yürütülmesinin gerekliliği üzerine gelişen bir disiplini içinde barındıran etimolojinin bu anlamda en temel dayanağının aksine, her iki düşüncenin de olabirliği üzerinde durulması yaralı olur. Kısacası *hemrâh*'a giden yolda bütün kapıların kapatılmadığı, belki de onu gölgede bırakacak kadar verilere sahip *amrak* sözcüğünün varlık ifade ettiği ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Etimoloji, Yunus Emre, hemrâh, amrak.

ABSTRACT: *Etymology studies, as it is known, occupy a very important and wide place in the field of Turcology. In essence, etymology is a study of origins that emerges by revealing possible views on the word by analyzing the structures on it by adhering to the possible meaning or meanings of the word, and by getting help from other words that fall within the conceptual field, if any. In this respect, etymology is a kind of mental exercise as a static knowledge production activity. It can be said that similar exercises have been done in the past for the word Emre. In this sense, it can be said that what has been said in the past is sufficient to get an idea about the origin of the word Emre. So much so that, at first glance, it can be stated with great ease that the word "emre" may be a modified form of the word "hemrah".*

Both the lifestyle of Yunus Emre, whose philosophy of dervish transgressed the borders, the concept of leech, which includes the concept of the path in Sufism, and the sound changes of the word, which made it possible for us to build a bridge to the new form, have an important role in the formation of our opinion. Despite all these strong data, the relationship between emre and amrak, which we think is overshadowed, presents an image that deserves to be emphasized

* Prof. Dr.-Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Giresun - ozdemirhn@yahoo.com (Orcid: 0000-0003-2659-5850)

again. Contrary to the most basic basis of etymology, which includes a discipline that develops on the necessity of refuting the ideas that have been put forward, it would be useful to focus on the possibility of both ideas. In short, it can be argued that the word *amrak*, which has enough data to eclipse it, can be argued that all the doors cannot be closed on the way to *hemrah*.

Keywords: Etymology, Yunus Emre, *hemrâh*, *amrak*,

Giriş

XIV. yüzyılın önemli mutasavvıflarının başında gelen Yunus Emre'nin adı üzerine yapılan çalışmaların sonuncusu bildiğim kadarıyla Prof. Dr. Semih Tezcan'a aittir. Çalışmasında kendisinden öncekiler gibi sadece *emre* kelimesi üzerinde durmamış *Yunus* ismi üzerinde de dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur. *Yunus* ismi üzerine nispeten daha kısa olan belirlemelerini, çalışmanın ikinci kısmında *emre* kelimesi hakkında yazdıkları takip eder. Tezcan, çalışmasının ikinci bölümüne Said Khorchid'in *Journal Asiatique*'te çıkan yazısını okuduktan sonra kelime üzerinde durmaya karar verdiğini anlatarak başlamaktadır. Bahsi geçen yazıda verilen bilgileri genişleterek o güne kadarki literatürü yeniden ele almış, ileri sürülenlerin doğru olamayacağını ifade ederek taraftarı olduğu *hemrâh* kelimesinin nasıl değişerek *emre* olduğunu yazısının geri kalanı boyunca anlatmıştır (Tezcan, 2012: 85-92).

Bugüne kadar özellikle lisansüstü ders çalışmalarında öğrencilerime okunmasını salık verdiğim makalelerin başında gelen Tezcan'ın çalışmasından, ben de İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün 5 Mayıs 2021 tarihinde düzenlediği "Yunus Emre ve Türkçe" adlı sanaltaya bir konuşma hazırlarken yararlandım. Konuşmanın ardından Hocam Prof. Dr. Halil İbrahim Usta Bey konu hakkında bir çalışma yapmamın iyi olacağını söyleyince bu konu üzerinde çalışmaya karar verdim.

Tezcan'ın çalışmasının bir kısmında değindiği ET daha doğrusu Eski Uygurca *amrak* kelimesiyle olası bir bağlantının imkansızlığı, okuyan herkesin dikkatini çekeceği gibi benim de dikkatimi çekmişti. Daha ilk bakışta son seste bir sızıcılığa ve sonunda kendisinin de bahsettiği /h/ sesinin düşmesi ve kelimenin başındaki hecede olası 'tabu kelime'¹ endişesiyle sıra değiştirme sonunda *emre* kelimesine ulaşmanın önünde bir engel gözükmemekteydi. Ancak Tezcan'ın açıklamaları, kelime hakkında

¹ İnsan psikolojisi ve toplumun temel değer yargıları iletişim sırasında kullanılan söz varlığını şekillendiren önemli unsurların başında gelmektedir. İletişim sırasında korku vb. duygulara sebep olan tüm varlık ve kavramların adları anılmak istenmez. Çoğu zaman örtmeceleri ile bu kelimelerin yer değiştirdiğine veya direkt ses değişimlerine maruz bırakılarak değiştirildiklerine şahit olunur. Benzer bir şekilde cinsellik ve onu andıran söz hazinesi de 'tabu kelimeler' arasındadır. Doğal olarak bu çağrışıma sahip kelimelerin halk ağzında veya yazı dilinde sıklıkla değiştirildiği görülür. *kry. ET amtı>imdi~şimdi; amca> ağızlarda abuca, emmi, vd.; amaç 'pulluk'>omaç.* Farsçadan bir kopyalama olan bu sonuncusu geçmişten günümüze yazı ile standardize edilmiş olsa bile bu akıbetten kurtulamamıştır.

hemrâh yönündeki kararlılığını göstermekte ve *amrak* kelimesi ile herhangi bir ses ve anlam bağlantısının olanaksız olduğunu ısrarla vurgulamaktaydı. Bu yüzden *emre* üzerine yapılan son çalışmada gölgede bırakıldığını düşündüğüm *amrak* ilişkisine eğilmeye karar verdim.

Tezcan'ın da bir sebepten görmemekten ziyade dikkate almadığını düşündüğüm bir çalışmayla böyle düşünmekte yalnız olmadığımı anladım ve hemen hemen bütün meselelerin halledilmiş olduğunu bir taraftan üzüler bir taraftan da sevinerek gördüm. Tezcan'ın kendisinden önce yapılmış bir makaleyi gözden kaçırmamasından ziyade ihmal ederek yaptığını düşündüğüm bu çalışmasındaki sorularının cevaplarını yeniden hatırlatmak ve yakın zamanda kaybettiğimiz kendisini anmak için bu çalışmayı kaleme alıyor ve onun da yaptığı gibi tarihe yeniden not düşmek istiyorum.

1. Kökeni hakkında öne sürülenler

Emre veya aynı kökten olduğu düşünülen *Emrâh* özel ismi üzerine öne sürülenleri dört başlık altında toplamak mümkündür.

a) Ar. *marîh* veya diğer söylenişi ile *merah* 'çok sevinme, mutlu olma' kelimesinden;

b) 'ağabey' anlamında başlı başına bir kelime;

c) Far. *hamrâh* 'yoldaş, yol arkadaşı' kelimesinden;

ç) ET *amrak* 'sevgili, sevilen, rağbet edilen, istenen' veya 'aşk, sevgi, muhabbet' anlamına gelebilecek *amra-g kelimesinden.

Dört ihtimal üzerinde de daha önce tafsilatlı açıklamalar yapılmış olduğu ve yazıyı da uzatmak istemediğimizden bunlar hakkındaki görüşlerimizi kısaca verelim:

a) Ar. *marîh* veya diğer söylenişi ile *merah* 'çok sevinme, mutlu olma' kelimesinden

'Çok sevinme, mutlu olma' anlamındaki uzunluk taşımayan Ar. *marîh* / *merah* kelimesinden ikinci hecesi uzun *Emrâh* özel ismine oradan da kayıtları itibariyle daha eski olduğu anlaşılan *emre* kelimesine ulaşmak pek olası görünmemektedir.

Burada yaşanmış olabilecek kelimeyi Arapça kurallara göre süperlatif yapmanın (Mirzayev 1986, akt.: Erol, 1999: 317) önünde bir engel bulunmamaktadır. Fakat *Emrâh* kelimesinin ikinci hecesinde görülen uzunluk meselesi özellikle EAT döneminden bu tarafa uzunlukları kısaltma eğiliminde olan, Türkmen Türkçesi hariç, Oğuz sahası için önemli bir sorun oluşturmaktadır. XVII. yüzyıldan itibaren Azerbaycan ve Anadolu'nun doğusunda yaygın olarak kullanıldığı söylenebilecek *Emrâh* özel isminin bambaşka bir kaynağa ihtiyacı olduğu açıktır.

Rumeli ağızları için değil ama Anadolu ağızları için tersinin daha sık görüldüğü rahatlıkla ifade edilebilecek önseste /h/ sesinin düşmesi (h->0-) her şeye rağmen bu durumda düşünülebilir. Öyleyse Erdal 2008: 158'de ifadesini bulan *hem-* önekindeki değişimin tüm zorluğuna rağmen Tietze ve

Tezcan'ın da ifade ettiği gibi bu kelime ile sınırlı kalmak kaydıyla 'yoldaş' anlamındaki *hemrâh* sözcüğü *Emrâh* özel ismine kaynaklık etmiş olabilir.

Emrâh kelimesindeki kayıtlarımız XVII. yüzyıldan öncesine gitmez. Halbuki aynı durumdaki *emre* ile ilgili kayıtlar ise *Emrâh* kelimesinin tanıklanmasından en az birkaç yüzyıl öncesinden başlar. Ses değişimleri açısından ileri öge durumunda olan *emre* kelimesinin bu hali iki kelime arasında bir köken ayrımı yapmayı bu anlamda zorunlu kılar. Bu yüzden Erdal'ın da isabetli olarak belirlediği iki kelimenin birbirinden farklı kaynaklardan gelmesi gerekliliği düşüncesi bizce de sağlıklı olanıdır (Erdal 2008: 158).

b) 'ağabey' anlamında başlı başına bir kelime

'Ağabey' anlamı bir şekilde tarihî kayıtlarda iki şehzadenin, Sultan Mehmet ve I. Murat, ağabeyleri için bu tanımlamayı kullanmalarında ortaya çıkmıştır. Sultan Mehmet'in ağabeyi, bazı batılı kaynaklarda Süleyman I, için kullandığı *emrem* lafzının *emîr* kelimesi ile karıştırıldığında ittifak olduğu söylenebilir.

I. Murat'ın ağabeyi Süleyman Paşa² için ise aynı durum söz konusu değildir. Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa hayatını kaybettiği 1357 yılında emîr değildi. Bu durumda Mordtmann tarafından nüsha farkları ile belirlenen beş kullanımda *emîr* ifadesiyle karışıklık farklı bir sebebe sahip olmalıdır. Süleyman Paşa vefat ettiği tarih itibariyle *emîr* olmadığına göre bu karıştırma *emre* kelimesinin ne olduğunu unutmuş müstensihlerin marifetine verilmelidir (Geniş bilgi için bk. Erdal, 2008: 156-158). Bu karıştırmanın varlığı konusunda en önemli delil Mordtmann'ın gösterdiği beşinci örnekteki *emre sultan* kullanımınıdır. Bu örnekte bir yandan *Süleyman* ismi *sultan* kelimesi ile karıştırılarak müstensih tasarruflarının ne boyutlara ulaşabileceği; bir yandan da *emre* kelimesinin tekrarı ile Berlin nüshasının müellif nüshasına en yakın kullanıma sahip olduğu görülmektedir (Mordtmann, 1902: 169).

Şehzadelerin ağabeylerinin adlarını anarak kullandıkları *emre* ifadesi bağlam gereği daha sonra bu konuda kalem oynatanlar tarafından 'ağabey' olarak anlamlandırılmasına sebep olmuş olmalı. Bunlardan ilki *Mir'atü'l-kâinât*'ın müellifi Ramazânzâde Nişancı Mehmed Efendi'dir (öl. 1571). Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'da bu yöndeki yansıma Köprülü'de de makes bulmuştur. Böylece tarihî kayıtlara dayanarak içinde Mordtmann ve Köprülü'nün de bulunduğu birtakım araştırmacılar tarafından 'ağabey' anlamı ileri sürülmüştür (Geniş bilgi için bk. Tezcan, 2012: 85-87).

² Mordtmann, Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Emir Süleyman'la karıştırılmaması için Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya Dresden nüshasının müstensih tarafından diğer nüshaları düzeltmek için bu unvanın kullanıldığı görüşündedir (Mordtmann, 1902: 168-169). Ahmedî'nin İskendernâmesi'nde geçen kayda göre müstensih gerçekten bu düzeltmeyi yapma ihtiyacı duymuş olabilir. Bu unvanın kullanılması ise en büyük erkek çocuk olmasıyla ilgili olmalıdır (Emecen 2010: 94). Bu durumda *paşa* kelimesinin kökeni için Tezcan 2012: 89'da ileri sürülen *pâdişâh* önermesi de *başağa* ile düzeltilmelidir.

Derleme Sözlüğü'nde Adana ve Diyarbakır illerinden derlenen 'kardeş' anlamındaki *ebre* ve *emre* kelimeleri de bu anlamlandırmaya delil gösterilebilir. Fakat, Tezcan, 2012: 87'de bu kadar dar bir alanda ortaya çıkan bu kayıtların doğruluğu şüpheli bulunur. Aynı kayıtlar Erdal, 2008: 157-158'de olduğu gibi verilir fakat 158'deki dipnotta Erdal kayıtları modern ağız çalışmalarında bulamadığını belirtir. Bu kayıtlara modern ağız çalışmalarında biz de rastlayamadık. Doğal olarak Tezcan'ın da *gölge kelime* olarak tanımlayıp reddettiği bu kayıtların doğruluğu şüphelidir.

Bu bölümdeki tarihî kayıtlar ise *emre* kelimesinin özel isim dışında cins isim olarak kullanılıp kullanılmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Tezcan, 2012: 86-87'ye göre 'yoldaş' anlamıyla bu mümkün ama ispatlanması imkânsızdır. Erdal'ın belirlemesi bizce sağlıklı olanıdır. I. Murat'ın ağabeyi Süleyman Paşa için kullanımların *emîr* kelimesi olamayacağına bakarak kelimenin cins isim olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bundan sonrası ise *emre* kelimesinin gerçek anlamının ortaya konulup 'ağabey' anlamının reddedilmesine kalıyor.

c) Far. *hamrâh* 'yoldaş, yol arkadaşı' kelimesinden

Tietze 2002: 718'e kadar literatürde Far. *hamrâh/hamrah*>*emre* ilişkilendirilmesi rastladığımız bir açıklama değildir. Yukarıda ele alındığı üzere *Emrâh* özel ismiyle birleştirme çok güçlü bir andırışmanın etkisiyle yapılmış bir hatadır. Özellikle gösterilen *emsel* sözcüğü Far. *hamsâl*'in bozulmuş halinden ziyade Ar. *emsâl* olma ihtimali vardır. Yaşıtların da benzer oldukları düşünüldüğünde burada bir karıştırma yaşanmış olabileceği daha rahat ifade edilebilir. Buna ek olarak *hem-* önekinde bir değişimin zor olması ve *emsal* kelimesinin *hamsâl*'deki gibi daha belirgin bir ses değişmesi gerektirmeden bu haliyle kullanılmaya hazır olması gibi sebeplerden maddedeki bu örnek gözden geçirilmeye muhtaçtır.

Tezcan'ın verdiği örnekler ise Rumeli ağızlarından olup Anadolu'nun geri kalan kısmında mebzul miktarda tersi örnek gösterilebilir. İlişkilendirme *Emrâh* özel ismi için kabul edilebilir ama ondan birkaç asır önce tanımlanmış ve ses değişimleri açısından ileri öge konumundaki *emre* kelimesi için aynı şeyleri söylemek kolay değildir.

Tezcan, 2012: 90'da geçen *Emre-i güm-râh* ise bu konuda ikna edici olmaktan uzaktır. Tezcan'da da ifadesini bulan *gümrâh* az kullanılan bir vasıflayıcı değildir ve *Emre* sözcüğünün anlamı için herhangi bir sıfat olmanın ötesinde bir fark yaratacağını ileri sürmek bir zorlama olur.

Erdal 2008: 158'de ifadesini bulan iki /h/ sesinin düşmesi, ünlü uyumu ve son hecede yer alan ünlünün kısalması kendisinin ifadesiyle XIII. yüzyıl Anadolu'sunun Türkçesi için biraz fazladır. Bu eklemelerle birlikte *emre* için daha parlak bir örneğe ihtiyacımız ortaya çıkmış bulunmaktadır.

ç) ET *amrak* 'sevgili, sevilen, rağbet edilen, istenen' veya 'aşk, sevgi, muhabbet' anlamına gelebilecek **amra-g* kelimesinden;

Ses ve anlam gelişmesi bakımından bu ilişkiyi olanaksız gören Tezcan diğer Türk lehçelerinde de *emre* kelimesinin bulunmadığını ifade eder. Böylece Timurtaş ve Hhorchid'in açıklamalarının yanlış olduğunu ilan eder (Tezcan, 2012: 88). Bu ifadeler Erdal 2008'in bir şekilde Tezcan tarafından görülmediği veya dikkate alınmadığı izlenimini oluşturmaktadır. Halbuki bu madde ile ilgili ikna edici dilbilimsel verilerin bulunamayacağı yönündeki iddiaları çürüten örnekler Erdal 2008'de ele alınmıştır.

Erdal 2008: 160'ta ifadesini bulduğu üzere Dr. Karoly, Macarca ve Türkçe arasında *emre* kelimesi üzerinden bir alışverişin temelini bulunmadığı kanaatini taşımaktadır. Oysa bir dilden başka bir dile geçmesi çok nadir ve zor olan unsurların (fiiller, yabancı ve evcil hayvan ile tarımla ilgili olanlar gibi) Türkçe ve Macarcada ortaklaşılmasından, kopyalanması değil, hareketle Türkçenin Macarca içinde bir tabaka oluşturduğunu rahatlıkla ileri sürebiliriz (Geniş bilgi için bk. Karatay, 2011; 105-128). Bu durumda 'aşık' anlamında *emre* gibi basit bir ismin ortaklaşılması hiç de sıkıntı oluşturmaz. Hele ki bu durumda olduğu gibi anlam ortaklığı da varsa basit bir rastlantının sınırları diğer örneklerin de varlığına bakarak aşılabilir. Bu yüzden Hammer-Purgstall tarafından ilk defa ortaya atılan³, Rıza Tevfik tarafından da kabullenilen ve Necip Asım ile Türkçe *amrak*'la ilişkisi kurulan (Köprülü, 1984: 257-258) *emre* kelimesinin Eski Uygurca şekille bağlantısı da aşağıdaki gibi olmalıdır:

Erdal 2008: 163-164'te sözcükte sıra değiştirme ile ilgili hususiyetlerin izlerinin daha Eski Uygurca döneminde Mani metinlerinde başlamış olabileceği gösterilir. Yine Senglah'ta gördüğümüz XV. yüzyıla ait *imrag*⁴ kelimesi her ne kadar isim yapan bir *-(X)g* türetmesine 'maṭlūb wa-marḡūb wa-maḥbūb' anlamından dolayı izin vermese de baştaki önses elif sayesinde Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi arasında köprü kurmaya olanak tanır (Geniş açıklama için bk. Erdal, 2008: 162).

Günümüz Türk lehçelerinden Hakas, Tuva ve Altay Türkçelerinde ise 'sakinleş-' anlamındaki *amira*- fiili; Kırım ve Tarançı Türkçelerinde 'huzurlu, iyi huylu, mantıklı, sağduyulu' anlamındaki *amırak* isimleri Moğolcadan birer geri kopyalamadır. Fakat Yeni Uygurcadan başlayarak Karakalpak, Kazak, Teleüt ve Oğuz Türkçelerindeki şekiller birer kopyalama değil Eski Uygurca şeklin devamı durumundadır. Özellikle Karakalpak, Kazak, Teleüt Türkçelerindeki ince sıradan şekiller Eski Türkçe ile Oğuz Türkçesi

³ Foy'un bu açıklamalara dalga geçerek cevap vermesi (Foy, 1902: 237) dönemin haletiruhiyesine verilmelidir. Bilindiği üzere Türk Ugor Savaşı 19. Yüzyıldan zamanımıza kadar devam etmektedir.

⁴ Kelimenin bu şekilde okunması şüphesiz ünlü uyumu ve *gayın* harfinden dolayı olmalı. Fakat *elif* ve *ye* harfleri ile yazılan kelimenin *imrag* şeklinde okunması için de elimizde ispatlayıcı olmasa da yeterince delil vardır. *ı*- ünlüsünün diğer ünlülere göre daha kısa söylenmesi, sesin önses durumunda bu stresi kaldıramayarak *i*-'ye dönüşmesine sebep olmuş olabilir. *krş. inan->inan-; Şeyh Süleyman Efendi Lügati*'nde geçen kelime Kunos, 1902: 87'de *imrag* şeklinde okunmuştur. Her ne kadar bir geç dönem kaydı da olsa Kunos'un aynı imlaya sahip kelimeyi *i*'li okuması kayda değerdir.

arasındaki bağlantıyı kurmamıza yardımcı olup hepsinin ortak bir köke indiğini söylememize olanak tanır (Geniş bilgi ve örnekler için bk. Erdal, 2008: 163).

Teleüt Türkçesinde bulunan 'hoşlanmak, sempati duymak' anlamındaki *emre-* fiilinin varlığı, fiilin bu haliyle bugüne kadar ulaştığını göstermesi açısından önemlidir. Bu örnekten sonra Yunus Emre ismindeki *emre* sözcüğü için Doğu Türkçesinde kayıtlara geçmemiş olsa da bir **amra-g* şekli tasarlamamızın önünde pek bir engel kalmıyor (Bu ilişkilendirme için bk. Erdal, 2008: 164). Bu durumda bu şeklin Batı Türkçesindeki karşılığının ilk dönemler için çift kök olmasında da bir sıkıntı görünmemektedir. XIV. yüzyılın ikinci yarısındaki *imren-* şekillerinin varlığına bakarak kelimenin fiil şeklinin kesreye döndüğünü; isim şeklinin ise 'sevgi, muhabbet, aşk' anlamında fetha ile harekelenerek bugüne kadar donup kaldığını ifade edebiliriz.

Bu varsayımlar Yunus Emre ismi için geçerli olabilirse de Süleyman Paşa için sıkıntı doğurur. Süleyman Paşa için kullanılan *emre* ve *emrem* vasıflamaları 'canım' anlamında kullanımlar olmalı. Bu yüzden *amra-* fiilinin master hali bu kullanımlar için uygun olmaz. Doğal olarak Senglah'ta geçen kayıttan hareket ederek 'sevgili, sevilen, rağbet edilen, istenen' anlamındaki *amrak* sözcüğünün daha önceleri de bir şekilde Oğuzlar tarafından /-g/ ile duyulmuş veya kullanılmış olunabileceğini ihtiyatlı bir kayıtlarla ifade edebiliriz. Bunun için de Eski Uygurcada eklerde de olsa yine son seste -k~g nöbetleşmesi veya karışması (Eraslan, 2012: 100) ve Çağatay Türkçesinde iki heceli kelimelerde görülen son seste /-k/ yerine /-g/ kullanımını (Argunşah, 2013: 93) örnek verebiliriz ki bu sonuncusuna yukarıda bahsi geçen Senglah'taki *imrag* kullanımını da girer⁵.

Sonuç

Emrâh özel ismi, aşağıda ifadesini bulacağı üzere, *emre* kelimesinden farklı bir kaynakla açıklanmalı. Onun için gösterilen 'çok sevinme, mutlu olma' anlamındaki *merah/marih* kelimesinin süperlatif şeklinin önünde de son hecede görülen uzunluk sıkıntılı oluşturmaktadır.

'Ağabey' anlamı hakkında ileri sürülenler, *Mir'atü'l-kâinât*'ta olduğu gibi (XVI. yüzyıl) ne kadar eskiye giderse gitsin kelimenin anlamının o dönem için artık unutulup donup kaldığı, sırf bağlamdan hareket edilerek ortaya konmuş çıkarsamalar gibi görünmektedir.

Kelimenin 'yoldaş' anlamında Farsça *hamrâh*'tan getirilmesi XIV. yüzyıl Türkçesi için ses bilgisi açısından zor görünmektedir. Ama XVII. yüzyıldan beri tanıklanan *Emrâh* özel ismi için bu sözcüğün kaynak gösterilmesinde *emre* kelimesindeki kadar sıkıntı bulunmamaktadır.

⁵ Erdal, 2008: 164'te gösterilen *imrek* şekli bu söylediklerimizin aksine delil gösterilebilir. Unutulmamalıdır ki FİYE -k bugün bile Türkiye Türkçesinde işlek bir ektir. Bu türetme de Eski Uygurcadan bağımsız geç dönem kullanımı olabilir.

Yunus Emre dışında Süleyman Paşa için *emre* ve *emrem* vasıflamaları ‘canım’ anlamında olmalıdır. Bu yüzden *amra-* fiilinin mastar hali bu kullanımlar için uygun olmaz. Doğal olarak Senglah’ta geçen kayıttan hareket ederek ‘sevgili, sevilen, rağbet edilen, istenen’ anlamındaki *amrak* sözcüğünün Oğuzlar tarafından /-g/ ile duyulmuş veya kullanılmış olunabileceğini ihtiyatlı bir kayıtle ifade edebiliriz. Dizim içinde bunu bir unvan olarak duymuş olabilecek Oğuzlar da *amrag* ‘sevgili, sevilen, rağbet edilen, istenen’ yapısını yukarıda anlatılan aşamalardan geçirerek *emre* haline getirmiş olmaları⁶.

KAYNAKÇA

- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit.
- Emecen, F. (2010). Süleyman Paşa (ö. 758/1357 [?])” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 38, 94-96.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Erdal, M. (2008). Emre. *Festschrift in Honor of Talat Tekin*, (ed.: Mehmet Ölmez), *Türk Dilleri Araştırmaları* 18, İstanbul, 155-166.
- Erol, A. (1999). *Şarkılarla, şiirlerle, türkülerle ve tarihî örneklerle adlarımız*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- Foy, K. (1902). Die ältesten osmanischen transscriptionstexte in gothischen Lettern II. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*, 5, 233-293.
- Gölpınarlı, A. (1943). *Yunus Emre divanı metinler, sözlük, açıklama*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Hammer-Purgstall, J. V. (1836-1838). *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst*, 4 vols., Wien.
- Karatay, O. (2011). *Türklerin kökeni*, Ankara: Kripto.
- Khorchid, S. (1991). La deuxième composante du nom de Yunus Emre. *Journal Asiatique*, C. 279, 233-38.
- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. 3. b., Ankara.
- Kunos, İ. (1902). *Şejx Sulejman Efendi’s Çağataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.
- Mirzayev, O. (1986). *Adlarımız*, Bakı.
- Mordtmann, J. (1902). Türkisches. Zu Bd. IV, S. 230-277. *Mittheilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*, 5, 162-169.
- Özdemir, H. (2021). Bir yerlileştirme örneği: -(S)Xn geri yapısı. *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/69: 151-154.
- Tezcan, S. (2012). Yunus Emre’nin adı. *Yunus Emre*, (Ed. Ahmet Yaşar Ocak), 83-92, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı*, c.1, a-e, İstanbul-Wien.
- Timurtaş, F. K. (1972). *Yunus Emre Divanı*. Tercüman 1001 Temel Eser.

⁶ Bu tür hatalı duyular, anlamlandırmalar olabilmektedir. Bu duruma yerlileştirme örneklerinin yanında yön gösterme ekinin *geri* şeklinde duyulup anlamlandırılması da örnek verilebilir (krş. Özdemir, 2021: 151-154).

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu / Author's Note: 21-22.10.2021 tarihinde düzenlenen V. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. / *It was presented as an oral presentation at the 5th International Symposium on Language and Literature Studies held on 21-22/10/2021.*